

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д. ик. н. Виржиния Желязкова

Институт за икономически изследвания при Българската академия на науките/

Висше училище по застраховане и финанси

на дисертационен труд за присъждане на научна степен „доктор на науките”

в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление 3.8. Икономика

Автор: д-р Божена Куш

Тема: „Икономическа ефективност на фермерските стопанства в Полша в зависимост от техния размер“ (в оригинал на руски език: „Экономическая эффективность фермерских хозяйств в Польше в зависимости от экономического размера“)

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № 85 от 21.02.2025 г. на Ректора на Висше училище по застраховане и финанси чл.-кор. проф. д.ю.н. Борис Велчев съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Икономическа ефективност на земеделските стопанства в Полша в зависимост от техния размер“ (в оригинал на руски език: „Экономическая эффективность фермерских хозяйств в Польше в зависимости от экономического размера“) за придобиване на научна степен „доктор на науките” в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление 3.8. Икономика. Автор на дисертационния труд е д-р Божена Куш – кандидат към катедра „Финанси и застраховане“.

Предадените от д-р Куш материали включват документи включват: дисертационен труд за присъждане на научната степен (НС) „доктор на науките“ и автореферат към него (в оригинал на руски език и в превод на български и на английски език), списък на научните публикации във връзка с настоящата процедура и резюметата им, справка за цитиранията на трудовете, справка за изпълнение на националните минимални изисквания за присъждане на НС „доктор на науките“, залегнали в Закона за развитието на академичния състав в Република България

(ЗРАСРБ) и Правилника за неговото прилагане, автобиография, декларация за оригиналност на трудовете.

Кандидатът е приложила справка за значителен брой научни публикации във връзка с настоящата процедура: 3 броя монографии, 4 глави в монографии и 33 статии в различни научни издания. Тези публикации надвишават значително минималните национални изисквания за присъждането на НС „доктор на науките“, което показва публикационната активност на кандидата.

2. Кратки биографични данни за кандидата

Божена Куш е родена през 1972 година. Притежава магистърска степен в областта на аграрната икономика и докторска степен в същата сфера. През периода от 2008 година насам заема академичната длъжност „асистент“ в различни катедри на Техническия университет в Ржежов (Rzeszow University of Technology). Д-р Куш притежава дългогодишен опит в областта на аграрния икономикс и това е видно от задълбочеността на научните ѝ публикации и от дисертационния ѝ труд.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Трудът на Божена Куш е изключително актуален и посветен на тема, която е от съществено значение за развитието на Полша. В него е поставен фокус върху ефективността на селското стопанство. Темата се отнася директно до належащия глобален проблем за подобряване на производителността и ефективността на селското стопанство, което е от съществено значение за гарантиране на продоволствената сигурност, особено в контекста на нарастващото глобално население и климатичните предизвикателства. Представен е анализ на значението на оптимизирането на ресурсите, като акцентът на проучването върху оптимизирането на използването на ресурсите е в съответствие с глобалното преминаване към устойчиво развитие, ефективно използване на земята и намалено въздействие върху околната среда. Очертана е и е мотивирана значимата роля на селскостопанския сектор на Полша за развитието на страната - Полша има уникална селскостопанска структура, характеризираща се с преобладаване на малки ферми. Фокусът на дисертацията върху тази структура и нейната неефективност я прави пряко приложима за оформянето на националните селскостопански политики. Не на последно място в дисертационния труд е разгледана проблематиката в нейния по-широк, европейски контекст и анализирането ѝ при отчитане на целите на Европейския съюз (ЕС) за устойчиво земеделие и развитие на селските райони.

4. Познаване на проблема

От изследването проличава много доброто познаване на проблема от автора – цитирани са общо 282 източника, които са анализирани в текста, и които са достатъчно по брой и вид, за да формират сериозни познания у кандидата. Нейната осведоменост също така е видна и от подходящо подобрения графичен материал в труда.

5. Методика на изследването

В дисертационния си труд Божена Куш използва изчерпателна и стабилна методологична рамка за оценка на ефективността на фермерските стопанства (фермите) и нейната връзка с икономическия им размер. За целите на анализа фермите са групирани в категории по икономически размер въз основа на техния стандартен добив (SO – standard output), показател, отразяващ средната годишна парична стойност на продукцията. Тази класификация е в съответствие със стандартите на ЕС и дава възможност за смислени сравнения между различни видове ферми. По подходящ начин е използвана съвкупност от разнообразни методи, като DEA анализ (Data Envelopment Analysis) - параметричен метод, използван за оценка на техническата ефективност на стопанствата чрез сравняване на вложени ресурси (земя, труд, капитал) и резултати (стойност на продукцията), индекса на производителността на Malmquist, анализ на индикаторите за частична ефективност, регресионен и корелационен анализ, както и методи от областта на качествения анализ.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Трудът има подходяща за целите му структура. В увода са представени мотивите за анализирането на значението на икономическата ефективност в селското стопанство, особено в контекста на селскостопанската структура на Полша. В частта, посветена на методологията, която предхожда първата глава и има уводен характер, ясно са дефинирани целите на изследването и са представени хипотезите, които също са удачно зададени:

- 1) „По-големият икономически размер води до повишаване на ефективността“,
- 2) „Разликите в ефективността нарастват с времето между различните по размер стопанства“ и
- 3) „Поради увеличаването на цената на труда по отношение на други производствени фактори (земя и капитал), повишаването на ефективността на управлението изисква замяна на труда с капитал“.

В първата същинска глава са разгледани теоретичните основи на проблематиката. Тук кандидатът подробно обсъжда концепцията за ефективността, отделни видове ефективност - икономическа, техническа и разпределителна, а също така прави преглед на методологичните подходи за измерване на селскостопанската ефективност. Във втората глава са представени

основните характеристики на фермерските стопанства, обект на изследване. В тази част от труда си авторът представя цялостно профилиране на фермите въз основа на икономическия им размер, оценка на производствения им потенциал, използването на ресурсите, финансовите показатели и техническата им ефективност. В тази част от работата е представено проучване на тенденциите при комасацията на земята и динамиката на размера на фермите. В рамките на третата, последна глава на изследването, кандидатът анализира ключови детерминанти на ефективността, като се фокусира върху проблемите на производителността на земята, на заместването на труд с капитал в отговор на нарастващите разходи за труд, на финансовия ливъридж и технологичното усвояване. Подчертава се значението на субсидиите и тяхното различно въздействие в зависимост от размера на стопанството. Резултатите от емпиричното проучване потвърждават хипотезите. Доказва се повишаването на ефективността при по-голям размер на фермата. Резултатите от анализа демонстрират несъответствия в показателите за ефективност между малките и големите ферми и показват логично критичната роля на технологията и организацията за подобряване на ефективността.

Кандидатът представя и някои препоръки за развитието на фермерските стопанства, като подкрепя на модернизацията, подобряване на структурите за използване на земята и намаляване на различията между класовете според размера на фермите.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Трудът съдържа научни и научно приложни приноси. На първо място представя напредък в разбирането на ефективността на фермата, като очертава връзката между нейния размер и ефективността ѝ на основата на подробен емпиричен анализ. На второ място, подчертава структурната и оперативна динамика, която влияе върху ефективността в малките и средни ферми, които са доминиращи в Полша. На трето място, използвани са усъвършенствани методологии като DEA анализ и индекс на производителност на Malmquist за оценка на техническата и динамична ефективност, благодарение на което се постигат прецизни резултати. Интегрирането на тези инструменти с икономически показатели осигурява холистичен подход за измерване на ефективността на фермата. На следващо място, адаптирани са стандартните модели за ефективност към специфичните икономически и структурни условия на полското селско стопанство.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Представените във връзка с процедурата значителен брой публикации – 3 монографии, 4 глави в монографии и 33 броя статии представляват задълбочени изследвания по различни актуални въпроси от областта на аграрния икономика. Това говори за ангажираността на кандидата с

изследваната проблематика, което е довело и до формирането на задълбочени познания по темите, обект на нейните изследвания. Всички приложени за целите на настоящата процедура публикации на д-р Куш осветляват образа ѝ като един изграден изследовател в сферата на аграрния икономикс.

9. Преценка за изпълнение на минималните национални изисквания

Кандидатът надминава залегналите в ЗРАСРБ национални минимални изисквания за присъждането на НС „доктор на науките“ както в критериите, свързани с научната продукция, така и по отношение на тези, разкриващи разпознаваемостта ѝ – цитируемостта на трудовете ѝ в други научни разработки е значителна.

10. Лично участие на кандидата

Към момента на изготвяне на рецензията няма основания автентичността на трудовете на кандидата да бъде поставяна под съмнение.

11. Автореферат

Авторефератът като цяло отразява коректно труда в сбит вид.

12. Критични забележки и препоръки

Нямам съществени критични бележки към кандидата. Имам следните въпроси:

1. Посочете някои специфики на малките стопанства в Полша, които са характерни конкретно за тях в европейски контекст – какво ги различава от тези в останалите страни-членки?
2. Кой е основният проблем пред ефективността на малките стопанства в Полша?

13. Лични впечатления

Имам наблюдение над работата на д-р Куш от началото на депозирането на проекта ѝ на дисертационен труд във ВУЗФ. Тя демонстрира ангажираност с процеса на доработване на труда и отразяване на бележките на катедра „Финанси и застраховане“, което говори за нейното отговорно отношение към научните дискусии и отвореност за подобрения на трудовете ѝ.

14. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Препоръчвам на д-р Куш да публикува по-често в индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация издания.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на д-р Куш съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички изисквания на ЗРАСРБ и Правилника за неговото прилагане. Представените материали и дисертационни резултати съответстват на специфичните изисквания на Правилата за условията и реда за придобиване на научната степен “доктор на науките” във Висшето училище по застраховане и финанси.

Поради гореизложеното, давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и предлагам на почитаемото научно жури да присъди научна степен „доктор на науките“ на д-р Божена Куш в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки; Професионално направление 3. 8. Икономика.

25 март 2025 г.

Рецензент:

(проф. д. ик. н. Виржиния Желязкова)